

بررسی حکم فقهی آلات قمار

جواد حیدری اول^۱ (ایران) محمد مهدی زمانی^۲ (ایران)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۶

چکیده

معاملات مجموع صفر معاملاتی هستند که در آن ها زیان یکی از معامله گران در مقابل نفع دیگری است و درست به همان میزان که فردی سود می برد دیگری ضرر خواهد نمود. کاربرد اصل معاملات مجموع صفر مدیریت ریسک است. برخی معتقدند که علت حرام بودن قمار این است که معامله مجموع صفر می باشد و لذا هر معامله مجموع صفر دیگر نیز از نظر اسلام مردود است.

در واکاوی مفهوم قمار به این نتیجه خواهیم رسید که از نظر لغوی و در اصطلاح فقها و از نظر احادیث قمار دارای سه رکن اساسی است: ۱- لعب، ۲- مغالبه، ۳- مراهنه از بین این سه رکن در معاملات مجموع صفر فقط مراهنه موجود است. مراهنه یعنی گرو گذاشتن وجه معین از سوی دو طرف تا در پایان از بازنده به برنده برسد. مغالبه به معنای این است که هریک از طرفین قصد و تلاش برای غلبه بر دیگری را داشته باشد که به طور عامیانه ((برد و باخت)) نامیده می شود. در معاملات مجموع صفر کسی به دنبال برد و غلبه بر طرف مقابل نیست بلکه همه صرفاً به دنبال کسب سود هستند.

۱- حوزه علمیه صاحب الزمان مشهد Javad.heydaria1400@gmail.com

۲- سطح سه تخصصی در رشته کلام اسلامی مشهد zm0732699@gmail.com

لعب به معنای کاری است که غرض عقلایی نداشته باشد در حالی که معاملات مجموع صفر لااقل یک منفعت و غرض عقلایی مهم دارند و آن همان «پوشش ریسک» است در نتیجه مطابق تعریف غالب فقهای امامیه از قمار، معامله مجموع صفر، قمار نمی باشد.

کلمات کلیدی

قمار، آلات قمار، رهان، مغالبه، مسابقه؛ مقامره

مقدمه

قمار یا قمار بازی نوعی بازی است که در آن شرط می شود بازنده مالی را به برنده پرداخت کند همه فقها می گویند قمار حرام است البته شرط بندی در مسابقات سوارکاری، تیراندازی و شمشیربازی را قمار به حساب نمی آورند به فتوای فقها بازی با آلات قمار (وسایل قمار بازی) چه به صورت شرط بندی و چه بدون آن حرام است.

آلات قمار به ابزارهایی می گویند که غالباً به منظور قماربازی استفاده می شوند برای تشخیص آلت قمار باید به عرف رجوع کرد چرا که مکان و زمان برای تشخیص این آلات اهمیت ویژه ای دارد مثلاً الآن نمی شود به آلات قمار بودن شطرنج به علت این که در جامعه عرب آلات قمار بوده حکم کرد.

بسیاری از فقها اصل ملاک قمار بازی را توام بودن آن با برد و باخت و شرط بندی می دانند، حتی اگر بازی با آلات قمار نباشد مانند فوتبال که فی نفسه حرام نیست اما اگر با شرط بندی و برد و باخت مالی همراه باشد قمار شمرده شده حرام می گردد.

مبانی نظری

۱- قمار در لغت و اصطلاح

با جست و جو در کلمات فقها و لغت شناسان چنین بدست آمده که در تعریف قمار سه نظریه و دیدگاه به شرح زیر وجود دارد:

۱-۱) **در لغت:** قمار (به کسر قاف) عبارت است از رهن بستن و (شرط بندی و تعیین چیزی) بر بازی با اسباب و وسایلی که برای قمار کردن ساخته و آماده شده اند (طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۴۶۳؛ شیخ انصاری، المکاسب المحرمة و البیع و الخيارات، ج ۱، ص ۳۷۱) مثل نرد، شطرنج و ...

۱-۲) در اصطلاح

۱- قمار عبارت است از بازی با اسباب و وسایلی که برای قمار کردن هستند حتی اگر رهن و گروگذاری و کسب درآمد به وسیله آن در بین نباشد. (محقق کرکی، جامع المقاصد، ج ۴، ص ۲۴)

۲- قمار بر وزن فعال (از وزن های باب مفاعله) مصدر قامر است و به معنای بازی کردن برای غلبه بر یکدیگر و برد و باخت چه با ابزار و وسایلی که ساخته و آماده شده اند برای قمار مثل: نرد، شطرنجی یا با ابزاری که جزو وسایل قمار نیستند مانند گردو و انگشتر است. (شهید ثانی، الروضة البهية، ج ۳، ۲۱۶؛ جزائری، التحفة السنية فی شرح النخبة المحسنية، ص ۵۵)

نقد و بررسی

نظر دوم به واقع نزدیکتر است، زیرا

اولاً، بیشتر لغت شناسان برد و باخت را در صدق مفهوم قمار شرط کرده اند و ادعای حقیقت شرعیه یا متشرعه در مورد قمار نادرست است، زیرا بسیاری از فقها نیز گروگذاری را در صدق این مفهوم شرط کرده اند.

ثانیاً، دور نیست اطلاق قمار بر بازی با وسایل ویژه قمار هر چند بدون برد و باخت توسط برخی از فقها، از باب مسامحه باشد، زیرا استعمالات مسامحه ای در کلمات فقها زیاد به چشم می خورد بنابراین به کارگیری عنوان قمار در بازی بدون برد و باخت با مجاز بودن سازگار است. ثالثاً، در برخی از روایات نیز صدق قمار را مشروط به گروگذاری کرده اند. از جمله:

عن ياسر الخادم عن الرضا (ع) سألته عن الميسر. قال: التفل من كل شى. قال: الخبز والتفل ما يخرج بين المتراهنين من الدراهم وغيره. (وسائل الشيعة، باب ۳۵، از ابواب ما يكتسب به، ج ۱۲، ص ۱۲۱۴). (مجله فقه اهل بيت عليهم السلام (فارسی)؛ ج ۱۸-۱۷، ص: ۳۲۴)

۲- آلات قمار

آلات قمار به معنی ابزار و وسائل قمار بازی است. به ابزاری مانند: پاسور و نرد که کاربرد آن‌ها در قمار بازی است، آلات قمار گفته می‌شود و از آن در باب تجارت سخن رفته است. (رساله عملیه متاجر وحید بهبهانی (با تعلیقات میرزای شیرازی؛ ص: ۲۰؛ أنیس التجار (محشی)؛ ص: ۵۰)

۳- مقامره

«مقامره» به معنای بازی با آلات قمار است. (لسان العرب، ج ۵، ص: ۱۱۵، فرهنگ ابجدی عربی فارسی، ص ۶۸۰)، «قامر به» از همین باب است، با این تفاوت که میان «قامر به» با «قامر علیه» تفاوت است «قامر به» به معنای قمار با آلات قمار است (فرهنگ ابجدی عربی فارسی، ص ۶۸۰)، و در روایات نیز از همین تعبیر استفاده شده (عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ وَ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِيعاً عَنْ إِبْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: بَعَثَ أَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ غُلَامًا يَشْتَرِي لَهُ بَيْضًا فَأَخَذَ الْغُلَامُ بَيْضَةً أَوْ بَيْضَتَيْنِ فَقَامَرَ بِهَا فَلَمَّا أَتَى بِهِ أَكَلَهُ فَقَالَ لَهُ مَوْلَى لَهُ إِنَّ فِيهِ مِنَ الْقِمَارِ قَالَ فَدَعَا بِطَشْتٍ فَتَقَيَّاهُ. عبد الحميد بن سعيد گوید: ابو الحسن علیه السلام نوجوانی را فرستاد تا برایش تخم مرغ بخرد، وی رفت و يك يا دو تخم مرغ خرید و با آن قماربازی کرد و هنگامی که آن را آورد حضرت تناول فرمود، یکی از دوستان (یا غلامان) آن حضرت عرض کرد: قمار نیز در این تخم مرغ بود! آن حضرت تشتی خواست و تخم مرغی را که میل فرموده بود، قی کرد. الکافي، جلد ۵، صفحه ۱۲۳) و تنها یک بار «قامر علیه» آمده است که قمار با آلات برای گرفتن پول و رهان است و قمار برای آن صورت می‌گیرد. (کتاب المکاسب (للشیخ الأنصاري، ط - الحديثه)؛ ج ۱، ص: ۳۷۹ و نیز المواهب فی تحریر أحكام المکاسب؛ ص: ۶۶۱)

ب- موضوع شناسی قمار

ب-۱) انواع قماربازان:

قماربازان همگی در یک طبقه قرار نمی گیرند و به طور کلی به سه دسته تقسیم می شوند:

۱- قماربازان تفریحی:

این قماربازان بیشتر به خاطر تفریح قمار می کنند و عموماً این کار را با دوستان خود انجام می دهند آنها توان مالی خود را به خاطر برد به خطر نمی اندازند و ریسک های بزرگ انجام نمی دهند. این افراد باخت را به عنوان قسمتی از بازی می پذیرند و باخت های خود را تعقیب نمی کنند قماربازی آنها در امور مربوط به کار یا زندگی خانوادگیشان دخالتی ندارد.

۲- قماربازان حرفه ای:

قماربازان حرفه ای به خاطر درآوردن پول قمار می کنند ، نه برای هیجان یا احتراز از مشکلات یا گریختن از آنها، آنها تمرکز و دقت فوق العاده زیادی از خود نشان می دهند و ریسک های غیر لازم را قبول نمی کنند آنها معمولاً هنگامی که جلو هستند قمار را متوقف می سازند بسیاری از معتادان به قمار ادعا می کنند که قماربازان حرفه ای هستند.

اما واقعیت این است که قماربازان حرفه ای مسائل و مشکلاتی ندارند که ناشی از قمار باشد در پایان ماه یا سال آنها همیشه جلو هستند در حالی که معتادان به قمار تقریباً همیشه عقب افتاده اند البته به این نکته توجه داشته باشید که اکثر این قماربازان حرفه ای نیز در طی زمان دچار اعتیاد به قمار می شوند و به تدریج همان مشکلات را تجربه خواهد کرد.

۳- قماربازان پاتولوژیک:

این افراد شدیداً به قمار اعتیاد دارند آنها در برابر تکانه ها یعنی وسوسه های مربوط به انجام عمل قمار قدرت مقاومت ندارند. این افراد بدون انجام قمار در زندگی خود تنش یا تحریک زیادی را تجربه می کنند در حالی که با وجود آن احساس لذت و رضایت می کنند این قماربازان می توانند به دلیل باخت های بزرگ مشکلات مالی و خانوادگی بسیاری را به زندگی

خود تحمیل کنند این افراد برای درمان حتماً مراجعه به روانشناس و تکمیل دوره ای روان درمانی نیاز دارند.

ب-۲) انواع بازی های قمار در فضای مجازی:

پیش بینی مسابقات ورزشی:

در این گونه سایت ها که اخیراً در حال گسترش روزافزون است افراد با عضو شدن و پرداخت مبالغی قادر به پیش بینی مسابقات ورزشی به خصوص مسابقات فوتبال می شوند. افرادی که در این مسابقات شرکت می کنند و دایر کنندگان این سایت ها مجرم می باشند و افرادی که از این راه اموالی را به دست آورده اند باید آن را به صاحبانشان مسترد نمایند.

مسابقات پیامکی:

این مسابقات در قالب سوال و جواب برگزار می گردد و در این گونه مسابقات بدین گونه است که افراد با جواب دادن به سوالی که اصولاً خیلی آسان طرح می شود وارد مرحله قرعه کشی مسابقه می شوند. در واقع اگر هزینه جوایزی که به برندگان اهدا می شود از محلی غیر از پول شرکت کنندگان در مسابقه باشد به نظر می رسد شرکت در این مسابقات مشکل شرعی نداشته باشد.

مسابقات قرعه ای (بخت آزمایی):

اساس شکل گیری این مسابقات قرعه و احتمال است و اصولاً شرکت کنندگان در این مسابقات به مهارت و فعالیت خاص نمی پردازند بلکه با پرداخت مقداری هزینه شانس و اقبال خود را امتحان می کنند. بخت آزمایی که در اصطلاح انگلیسی به آن لاتاری گفته می شود نوعی قمار دسته جمعی است که به علت جذابیت جوایز آن در حال رواج و گسترش روزافزون می باشد.

ب-۳) قمار و شرط بندی در اسلام و قوانین ایران:

ب-۳-۱) قمار و شرط بندی در اسلام: قمار در اسلام حرام شمرده شده است و علت های - چهارگانه ای برای حرام بودن آن بیان شده است در اسلام هر کاری که باعث ایجاد کینه و دشمنی

شود یا به طور کلی پیامدهای اخلاقی بدی را به همراه داشته باشد و یا مشکلاتی را برای جامعه و اقتصاد آن به وجود آورد حرام است علاوه بر آن در قرآن آمده است که قمار حرام بوده و گناهِش برای مردم از سود آن بیشتر است در جایی دیگر نیز شراب و قمار را جزو گناهان بزرگ قرار داده است. از جمله پیامدهای اخلاقی که قمار در بر دارد خود کشی است زیرا قمار باز اگر برنده شود آن قدر به کار خود ادامه می دهد تا شکست بخورد و یا همه اموالش را از دست بدهد آنگاه نیز یا دچار افسردگی می شود و یا خودکشی می کند در بسیاری از موارد نیز فرد سعی می کند انتقام بگیرد حال اگر در خود بازی قمار نتواند اموال خود را از فرد برنده بگیرد ممکن است دست به جنایت دیگری مانند قتل و دشمنی بزند.

در اسلام علاوه بر آن که خود بازی قمار حرام شمرده شده است حتی تاکید شده که نشستن در این مجالس نیز جایز نیست و مسلمانان بهتر است در این مراسم شرکت نکنند. پولی که در قمار بین افراد رد و بدل می شود نیز حرام است زیرا جزو مال غیر محسوب می شود و تصرف در مال دیگران نیز حرام شمرده می شود. مراجع تقلید درباره بازی با ابزار قمار می گویند:

حتی اگر افراد با این ابزار به قصد برد و باخت هم بازی نکنند باز هم حرام است. ابزار قمار را حتی می توان بدون اجازه صاحب آنها شکست و این کار جایز است.

ب- ۳-۲) قمار و شرط بندی در قوانین ایران:

در این خصوص قانون اساسی بیان می کند که:

دولت موظف است ثروتهای به دست آمده از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوء استفاده از موقوفات سوء استفاده کردن از مقاطعه کاری ها و هم چنین معاملات دولتی فروش زمین های موات و مباحات، تشکیل گروه های فساد یا دایر نمودن اماکن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحب حق رد نماید و در صورت معلوم نبودن او به بیت المال بدهد.

قانون مدنی نیز در خصوص این عمل بیان کرده است: قمار و گرو بندی باطل است و هیچ کدام از دعاوی راجع به آن مسموع نمی باشد این حکم در مورد تمامی تعهداتی که ناشی از معاملات نامشروع باشد جاری است.

مستندات قانونی آلات قمار:

ماده ۶۵۵ قانون مدنی: در دوانیدن حیوانات سواری و هم چنین در تیر اندازی و شمشیر زنی گرو بندی جایز و مفاد ماده قبل در مورد آنها رعایت نمی شود.

ماده ۷۰۵ قانون مجازات اسلامی: قمار بازی با هر وسیله ای ممنوع و مرتکبین آن به یک تا شش ماه حبس یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می شوند.

ماده ۷۰۶ قانون مجازات اسلامی: هر کس آلات و وسایل مخصوص به قمار بازی را بخرد یا حمل یا نگهداری کند به یک تا سه ماه حبس یا تا ۵۰۰ هزار تا یک میلیون و پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم می شود.

ماده ۷۰۹ قانون مجازات اسلامی: تمام اسباب و نقود متعلق به قمار حسب مورد معدوم یا به عنوان جریمه ضبط می شود. (قانون مجازات اسلامی/ تدوین جهانگیر منصور)

ب-۴) فرق قمار و شرط بندی:

قمار به این معنی است که قراردادی میان دو یا چند نفر بسته می شود که بازی خاص را انجام دهند و هر کدام از آنان پیروز شد سایرین باید مال شخص را به او ببخشند.

شرط بندی که در لغت عرب از آن به «رهان» تعبیر می شود، عبارت است از قرار دادن مالی معین در وسط برای فرد برنده در قمار، مسابقه و مانند آن. از احکام آن در باب تجارت و سبق و رمایه سخن گفته اند.

حکم تکلیفی: شرط بندی دو گونه است: حرام و جایز.

الف شرط بندی حرام

شرط بندی در بازی؛ خواه با آلات قمار یا آلاتی دیگر، همچون بازی با گردو و نیز شرط بندی در مسابقات- جز موارد استثنا شده- حرام (کتاب المکاسب، ج ۲، ص ۲-۶). (و مالی که از این راه به دست می آید باطل و تصرف در آن حرام و ضمان آور است. (هدایة الطالب، ج ۱، ص ۹۷). (منهاج الصالحین (خویی)، ج ۲، ص ۷).

ب- شرط بندی جایز

شرط بندی در مسابقه اسب دوانی و مانند آن از دیگر چارپایان، همچون شتر و قاطر و نیز در مسابقه تیراندازی جایز است. (جواهر الکلام، ج ۲۸، ص ۲۱۸-۲۱۹)

ج- دلایل حرمت بازی با وسایل قمار:

هر چیزی را که پروردگار حکیم دستور به انجامش می دهد در واقع دارای مصلحت و فایده و هر چیزی را که از آن منع می کند و دستور به ترکش صادر می کند برای بندگان دارای مفسده و ضرر است اما ممکن است عقل محدود ما نتواند این مفسده و منفعت را درک کند. چه بسا در بازی با آلات قمار، حتی بدون شرط بندی نیز مفسده ای وجود داشته که پروردگار حکیم و دانا آن را حرام و از آن نحل کرده است از جمله مفسد که در آیه ((يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي النَّمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدُّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ)) (مائده ۹۱) بیان شده این است که موجب می شود انسان از یاد خدا و نماز غافل شود و دیگر این که موجب کینه و دشمنی می شود.

بحث از دلایل حرمت بازی با وسایل قمار در چهار صورت ذیل بیان می شود:

ج-۱) بازی با ابزار قمار به همراه شرط بندی:

در این صورت هم بازی حرام بوده و هم آنچه شرط شده است به دلیل اجماع و تواتر اخبار ((المکاسب المحرمة و البيع و الخيارات، ج ۱، ص ۳۷۲؛ حسینی روحانی، سید صادق، فقه الصادق علیه السلام، ج ۱۴، ص ۳۹۷، صدر، سید محمد باقر، ماوراء الفقه، محقق و مصحح: دجیلی، جعفر هادی، ج ۳، ص ۱۷۱) زیرا قدر متیقن از ادله حرمت قمار چه از آیات («ای کسانی که ایمان آورده اید! شراب و قمار و بت ها و ازلام [نوعی بخت آزمایی]، پلید و از عمل

شیطان است، از آنها دوری کنید تا رستگار شوید»؛ مانده، ۹۰)، چه از روایات (مانند این که امام صادق فرمود: «رسول خدا(ص) از بازی با شطرنج و نرد نهی کردند»؛ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۶، ص ۴۳۷) بازی با وسایل قمار همراه با برد و باخت است. (دروس تمهیدیه فی الفقه الاستدلالی علی المذهب الجعفری، ج ۲، ص ۱۰۱)

ج-۲) بازی با ابزار قمار بدون شرط بندی:

در این قسم بین فقها اختلاف نظر وجود دارد گروهی از فقها آن را مطلقاً حرام می دانند چه در شطرنج و نرد چه در غیر این دوازده وسایل دیگر قمار (بهجت، محمد تقی، استفتاءات، ج ۴، ص ۵۵۲، تبریزی، جواد بن علی، صراط النجاة، ج ۹، ص ۲۴۰) و به روایاتی استدلال کرده اند که به طور مطلق از بازی با نرد و شطرنج و مانند آن نهی می کنند. (شیخ حرّ عاملی، هدایة الأئمة إلى أحكام الأئمة، ج ۶، ص ۶۰ و ۶۱)

نکته: عموم این روایات حرمت نرد و شطرنج را مقید به برد و باخت و رهن گذاشتن نکرده و دلیل بر حرمت بازی با آلات قمار حتی بدون برد و باخت است، (مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۰)؛ گروه دیگر، اطلاق آیات و روایات را نپذیرفته و بر آن اشکال وارد کرده اند. (ر.ک: دروس تمهیدیه فی الفقه الاستدلالی علی المذهب الجعفری، ج ۲، ص ۱۰۱ - ۱۰۳) به هر حال اگر شطرنج، در عرف از قمار بودن خارج شده باشد مشمول روایات در نهی آن و حکم حرمت نخواهد بود.

۳- این قسم چون مشمول آیات و روایات ناهیه از قمار نمی شود جایز است. (دروس تمهیدیه فی الفقه الاستدلالی علی المذهب الجعفری، ج ۲، ص ۹۹؛ ماوراء الفقه، ج ۳، ص ۱۷۱)

مسئله: امروزه یکی از انواع قمار این است که اشخاص پیش از ورود به قمارخانه پول می دهند بعد شخص وارد شونده، ژتون، بلیط یا پولی را به دستگاه می اندازد. این دستگاه با ترتیبی خاص حرکت می کند و شماره ای را نشان می دهد سپس به صاحب آن شماره پول می دهند و اگر شماره دیگری بیاید برنده نیست. این هم قمار است که در قمارخانه های معروف دنیا رایج است ولی قمار مصطلح شرعی نیست.

چون گفتیم قمار متوقف است بر این که بازی بین دو نفر باشد در حالی که این نوعی بخت آزمایی است اما در عرف ما به آن قمار می گویند و این نوع نیز بنا بر احتیاط واجب حرام است مال هم به تملک برنده در نمی آید. (سیدعلی خامنه‌ای، رساله‌ی آموزشی احکام معاملات)

ج-۳) ادله تحریم آلات قمار از دیدگاه امام خمینی (ره)

ج-۳-۱) دلیل عقلی: عقل با استقلال درک می کند که تنفیذ شارع در مورد بیع آلات قمار که موجب فساد و گناه می شود قبیح است. (امام خمینی(ره) ، کتاب مکاسب محرمة، ج ۱، ص ۱۷۲)

ج-۳-۲) روایت تحف العقول: بر اساس مضمون این روایت هر چیزی که فقط برای مفسده و گناه و حرام استفاده شود و هیچ گونه مصلحت و منفعت هلالی نداشته باشد انتفاع از آن حرام است. واضح است که شطرنج به عنوان یک آلت قمار در متن این روایت تصریح شده است و امام معصوم (ع) آن جایی که می فرماید: ((و جمیع التقلب فیه من جمیع الحركات کلها)) هر نوع دخل و تصرف علاوه بر خرید و فروشش را حرام می داند پس نگه داشتن یا بازی کردن با آن حرام است.

ج-۳-۳) اجماع: حضرت امام (ره) در مورد حرمت آلات قمار نیز اجماعی را از صاحب الریاض نقل اجماع را مستفیض می شمرد.

ج-۳-۴) روایت امام خمینی (ره) که صاحب روح بالای فقاهت است پیرامون این مسئله اخباری را ذکر می کند که در خصوص آلات قمار وارد شده است. (حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة ۱۲/۲۳)

ج-۴) بررسی حکم آلات قمار بر بنا لوازم آن:

با توجه به سخن مرحوم محقق انصاری رحمه الله (مکاسب (شیخ انصاری)، ج ۱، ص ۳۷۱) قمار دارای سه لازم است:

ج-۴-۱) بازی دو نفره (ملاعبه)

ج-۴-۲) چیرگی و سبقت گرفتن بر دیگری (مغالبه و مسابقه)

برخی قمار را مغالبه نامیده اند که تسمیه پسندیده ای نیست، زیرا قمار و مقامره مغالبه با آلت است. شکله قمار و میسر را وجود آلت شکل می بخشد. قمار، بازی با آلات قمار است و وجود رهن علت تامه تحقق آن نیست.

به لحاظ روان شناسی در قمار، مغالبه، استکبار، برتری جویی و زورآزمایی، جایگاه مهمی دارد به طوری که برخی حاضرند جان خویش را فدا کنند و خود را به هر آب و آتش بزنند تا نظر خود را بر کرسی اثبات بنشانند، همان طور که برخی از نامزدهای انتخاباتی در سطح جهان از تمامی هست و نیست خود مایه می گذارند تا بر تخت ریاست تکیه زنند. در قمار نیز جایگاه مغالبه کم تراز به دست آوردن رهن نیست به ویژه افراد عافیت طلب و خوش گذران بیشتر چنین هستند چرا که پول برای این مرقه‌هان بی درد اهمیتی ندارد قمار گاه سادیسم و اعتیاد می آورد و قماربازی که به سادیسم مبتلا می گردد. نفی قمار و مغالبه ای که در آن است مانند توصیه به مغالبه احسن است که می فرماید: «و جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (نحل/ ۱۲۵) که امر به مجادله و مغالبه می کند ولی نه به هر مغالبه ای بلکه به جدال و مغالبه احسن.

بحث در آن است که مسابقه کشتی و برداشتن سنگ سنگین آیا قمار هست یا خیر؟ و اگر نیست این پول حلال است یا خیر؟

کأنّ بحثی نیست که «مال بین المتراهنین» اکل مال به باطل است، حتی صاحب جواهر (جواهر الکلام، نجفی، ج ۲۲، ص ۱۰۹-۱۱۰). نیز قبول دارند، اما این که آیا قمار هم هست، تا حرمت تکلیفی هم داشته باشد، یا خیر این محل بحث است.

مسأله از نظر مفهوم «قمار» مورد إشکال و تردید است، بعد از این که مسلم است که قمار شرعاً و کبرویاً حرام است. مرحوم شیخ انصاری (کتاب المکاسب، شیخ انصاری، ج ۱، ص ۳۷۵). مسئله سؤم را قمار می دانند، لذا مسابقه کشتی که در آن برد و باخت باشد، قمار است.

مرحوم امام خمینی (المکاسب المحرمة، امام خمینی، ج ۲، ص ۱۴) می فرمایند اگر دو نفر مسابقه در قرائت قرآن داشتند و مالی را در بین شرط کردند احدی قائل به صدق قمار در آن نشده و اسم «قمار» بر آن نگذاشته است.

مرحوم أستاذ خویی (مصباح الفقاهة، خوئی، ج ۱، ص ۳۷۴) هم می فرمایند: هر چیزی که در آن برد و باخت بود قمار است. مثل بلیت های بخت آزمایی که سابقاً بود از طرفی هم استبعادی که مرحوم أستاذ خمینی مطرح کردند قابل طرح هست، چه آن که یک عمل عادی مثل خطاطی و ... اگر مسابقه و مغالبه در آن قرار بگیرد، عرفاً به آن «قمار» گفته نمی شود.

برخی از معاصرین مثل آية الله تبریزی این طور گفته اند که در مفهوم قمار، لعب و بازی قرار داده شده است که همراه با راهننه باشد و الا اگر بازی نبود قمار محرم نیست، ولذا مثل خطاطی و قرائت قرآن بازی نیست، که صدق قمار کند در مؤثقه عمار «الصبيان يلعبون بالجوزو البيض ويقامرون» (وسائل الشيعة، حرّ عاملی، ط آل البيت، ج ۱۷، ص ۱۶۶، باب ۳۵، ح ۰۷) سائل، بر بازی کردن با جوز و بیض إطلاق «قمار» کرده است.

مرحوم امام خمینی رحمه الله در طرف مقابل اصرار دارند که اینگونه موارد قمار نیست؛ زیرا قمار فقط با آلات قمار است، بله از باب مشاکله در اینگونه موارد، قمار استعمال شده و مجازاً تعبیر به «قمار» شده است، و در اصول مطرح شده که «استعمال» اعمّ از حقیقت و مجاز است .. همچنان که احتمال دارد تعبیر به «قمار» در مسئله سؤم از باب «اتحاد در حکم» باشد، نه آن که موضوعاً واحد باشد مثل تشبیه شارع طواف بالبيت را به «صلاة» و «فقاع» را به خمر استصغره الناس لذا أستاذ خمینی می فرمایند: مغالبه در جوز و بیض، هم حکماً قمار است، هرچند موضوعاً قمار نیست؛ لذا استعمال «یتقامرون» در روایت عمار از باب مجرّد استعمال است که اعمّ از حقیقت و مجاز است بلکه نکته جالب توجه آن است که از «تفاخر به انساب» تعبیر به «قمار» شده، و مسلّم است که این قمار مصطلح شرعی نیست.

لذا مرحوم امام خمینی رحمه الله معتقدند که «قمار» مغالبه و برد و باخت با ایزار والآت مختصه و معدّه برای قمار می باشد.

از سوی دیگر: برخی گفته‌اند که ذکر «ازلام» و «انصاب» بعد از «میسر» در آیه ۹۰ سوره مائده دلالت می‌کند که «ازلام» و «انصاب» از آلات قمار غیر از «میسر» است، و «میسر» شامل برد و باخت با غیر آلات هم می‌شود؛ پس هر مغالبه‌ای قمار و میسر است، ولی مرحوم امام در جواب می‌فرمایند، از ازلام قسم خاصی از مغالبه با آلات خاص مصداق قمار می‌باشد، که قمار عرب بوده، و لذا می‌توان جواب داد که از باب ذکر خاص بعد العام است. اما کسانی که معتقد به صدق «قمار» حتی در لعب به آلات غیر معده برای قمار شده‌اند، از إشکالات و کلامات مرحوم امام خمینی پاسخ داده‌اند.

مرحوم تبریزی ره (ارشاد الطالب، تبریزی، ج ۱، ص ۲۱۸) گفته است باید در عرف عمل اشخاص بازی باشد تا قمار صدق کند، و خطاطی و امثال اینها که بازی نیست، هر چند برای شخص بزنده‌جائزه‌ای در نظر گرفته شود قمار نیست، لذا ایشان گفته‌اند که مسابقه در کتابت، نجاری و امثال آنها که حرفه و صنعتی است، حتی اگر برای فرد برنده چیزی در نظر گرفته شود، مصداق قمار نیست.

برخی دیگر گفته‌اند بازی هم دخیل نیست ولی باید آلاتی باشد که متعارف در قمار باشد. احتمال دارد که در زمان نزول آیه، قمار با انصاب و ازلام متعارف بوده، و در زمان ائمه علیهم السلام چنان که از موثقه عمار استفاده می‌شود قمار با جوز در آن زمان متعارف بوده است. و ممکن است امروزه به اشیاء دیگری مقامره کنند.

در عین حال باید دقت داشت که در برخی روایات که خف و ریش و نصل را استثنا کرده، گفته: «ما سوی ذلک قمار حرام». بنابراین، إطلاق قمار بر هر مغالبه‌ای رهن شده است، البته این که بگوییم احتمال دارد که تعبیر قمار در غیر آلات معده للقمار، نوعی تنظیر حکمی بوده، چنان که مرحوم امام فرموده است، مطلبی غیر قابل انکار نیست، و لذا هر جا که راهنمای قمار و حرام است حکماً، هر چند اثبات قمار موضوعاً را نتوانیم اثبات کنیم.

برخی به روایت ذیل برای اثبات حرمت تکلیفی استدلال کرده‌اند، که مرحوم شیخ آن را در تتمه إشکال بر مرحوم صاحب جواهر به عنوان دفاع از نظریه صاحب جواهر آورده است.

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي رَجُلٍ أَكَلَ وَ أَصْحَابُ لَهُ شَاةً فَقَالَ إِنْ أَكَلْتُمُوهَا فَهِيَ لَكُمْ، وَإِنْ لَمْ تَأْكُلُوهَا فَعَلَيْكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَقَضَى فِيهِ أَنَّ ذَلِكَ بَاطِلٌ، لَا شَيْءَ فِي الْمُواكَلَةِ مِنَ الطَّعَامِ مَا قَلَّ مِنْهُ وَ مَا كَثُرَ وَ مَنَعَ غَرَامَتَهُ مِنْهُ. (وسائل الشيعة، حرّ عاملی، ط آل البيت، ج ۲۳، ص ۱۹۲، باب ۵، ح ۱).

در این روایت حضرت حکم به بطلان معاوضه کرده اند ولی از جهت تکلیفی سکوت کرده اند و لذا ادّعا شده که از سکوت امام می توان حکم به جواز تکلیفی مغالبه حکم نمود. ولی استدلال نا تمام است، وروایت را باید به اهلش برگرداند، چه آن که با توجه به قاعده «ما یضمن بصحیحه یضمن بفاسده» زمانی که در معامله صحیح شخص ضامن باشد، در همان گونه معامله فاسد هم ضامن است؛ بنابراین، در ما نحن فیه باید آکل ذبیحه ضامن آن چه خورده بوده، باشد، چنان که اگر معامله صحیح می بود حکم به ضمان می شد، در حالی که حضرت در این روایت نفی ضمان کرده اند «لا شیء فی المُواکَلَة من الطعام»؛ بنابراین، استدلال به روایت نا تمام می باشد. ونمی تواند دلیل بر نظریه صاب جواهر باشد.

البته قبلاً گفته شد که صاحب جواهر (جواهر الکلام، نجفی، ج ۲۲، ص ۱۰۹-۱۱۰) فرمودند: شخص برنده مالک پول نمی شود، اما بازی و عملش حرام تکلیفی نیست. «حرمت وضعی وعدم حرمت تکلیفی»، دلیل بر بطلان وضعی آن بود که اکل مال به باطل می باشد.

سخن آخر: انصافاً صدق قمار بر هر گونه مسابقه با راهننه ای مشکل است و إطلاق در روایات از باب تنزیل در حکم «تنزیل در حکم تکلیفی» است. ضمناً اگر ابزار هم متعارف در قمار شد، صدق قمار می کند، ولی باید بازی باشد کما قاله الشیخ التبریزی «ره» از نظر ما صدق قمار باید سه شرط داشته باشد:

۱. راهننه باشد.

۲. با ابزار متعارف در هر زمان باشد ولو در زمان سابق متعارف نبوده.

۳. بازی و لعب باشد. نه مجرّد کار و عمل و صنعتی که در آن مغالبه و مسابقه صورت بگیرد.

بنابراین، مانعی نیست در اسلام هر گونه مسابقه با مراهنه ای حرام وضعی باشد و اکل مال به باطل است، ولی چون صدق قمار بر آن معلوم نیست تکلیفاً حرام نباشد. بنابراین ما کلام صاحب جواهر در مسئله را پذیرفتیم.

ج-۴-۱) رهن (گروگذاری و شرط بندی)

رهن، وثیقه یا گرویی است که در قمار به عنوان شرط میان می آورند تا بر آن بازی شود و هر دو طرف متعهد می گردند در صورت باخت آن را به طرف دیگر انتقال دهند و به ملکیت وی درآوردن رهن واژه ای بسیط، مفرد و مصدر است.

ج-۴-۱-۱) معنای رهن:

رهن در الرَّهْن - هم در همان معنی است ولی - رِهَان - چیزی است که برای شرط بندی در میان می گذارند. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۲؛ ۱۱۳)، به عبارت دیگر ((اخذ وثیقه)) معنا شده که عرف آن را ((گرو)) یا ((رهن)) می گوید رهن وثیقه ای است در مقابل تعهدی که داده می شود یا در برابر حق و دینی که گرفته می شود این وثیقه نوعی پشتوانه و دارای ثبات است ثبات داشتن آن لازم معنای آن است و نه معنای مطابقی آن مانند خانه ای که در گرو یا رهن بانک می گذارند و بانک نیز از آن استفاده نمی کند. رهن دادن خانه به لحاظ فقهی درست نیست، چرا که در عین مرهونه نمی توان تصرف نمود به همین خاطر پولی به عنوان قرض الحسنه می دهند تا رهن شرط لازم برای عقد اجاره باشد و معامله از لحاظ شرعی درست باشد و گر نه باید با به رهن دادن آن هیچ استفاده ای از آن نبرد هم چنین اگر کسی بخواهد پولی را از دیگری قرض نماید نمی تواند بگوید ((این مقدار سیب را شش ماهه به شما رهن می دهم و در مقابل، پولی قرض می گیرم)) چرا که سیب از ثبات برخوردار نبوده و در معرض از بین رفتن است.

ج- ۴- ۱- ۲) بازی با غیر آلات قمار با رهان

در بحث قمار و «اللعب به غیر آلات معدّه للقمار مع الرهان»؛ یعنی آلات قماری وجود ندارد مثل مسابقه فوتبال، والیبال و ... که معمولاً در آن برد و باخت و رهان وجود دارد. اگر این لعب به غیر آلات قمار و همراه با رهان (مبلغی را به عنوان رهن قرار دهند) باشد حکم تکلیفی آن حرمت نیست بلکه جواز است؛ پس اصل بازی کردن حلال است.

اما درباره حکم وضعی باید گفت آیا اخذ پولی که برای این مسابقات قرارداد شده، جایز است یا حرام بوده و نباید آن را اخذ کرد؟ آیا اخذ آن مبلغی که قرار است در آخر مسابقه به برنده داده شود حرام است یا نه، این حکم وضعی است؛ یعنی اگر گفته شود حرام است نباید آن مبلغ را اخذ کرد.

در حرمت وضعی این مسابقات ادعای اتفاق شده و علما در این مبحث اتفاق نظر دارند. کسی قائل به جواز نشده و همه قائل به حرمت شده‌اند. علما فرموده‌اند که حتی اگر در مسابقاتی که آلات قماری وجود نداشته ولی رهانی وجود داشته باشد، اخذ آن رهان جایز نیست.

می‌توان گفت که تقریباً همه علما در این مبحث قائل به حرمت شده و کسی قائل به جواز نشده است، قمار متشکل از دو رکن است، رکن اول آن «اللعب بالآلات المتعارفه للقمار» و رکن دیگر آن «مع الرهان» است. در اینجا آلات معدّه للقمار وجود ندارد؛ پس تعرف قمار در اینجا صدق نمی‌کند اما چون بعضی از روایات (وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملی، ج ۱۹، ص ۲۵۳، أبواب کتاب السبق و الرماية، باب ۳، ح ۳، ط آل البيت.) نسبت به رهان، تأکید زیادی داشتند، از مفهوم آن روایات استفاده کرده‌اند که چنین مسابقاتی جایز نیست.

لذا با نظر از اجماع، و نیز از باب اینکه علما حکم آن را حرمت مطرح کرده‌اند لذا ما می‌گوییم از باب احتیاط، آن پول را اخذ نکنند.

مرحوم شیخ انصاری (ره) در این باره می‌فرماید: «المراهنة على حمل الحجر الثقيل و على المصارعة و على الطيور و على الطفرة و نحو ذلك من أفراد غير ما نص على جوازه و الظاهر

الإلحاق بالقمار في الحرمة و الفساد بل صريح بعض أنه قمار» (کتاب المکاسب، الشيخ مرتضى الأنصاري، ج ۴، ص ۱۰۲).

مسابقه‌ای که می‌گذارند تا کسی سنگ بزرگی را بلند کند یا در مسابقه کشتی کسی توانست برنده شود یا مثل کفتر بازی و پریدن (که چه کسی می‌تواند بیشتر ببرد) و مثل این‌ها که به‌خاطر پول باشد، ظاهر این است که این را ملحق به فساد دانست. بعضی حرمت آن را صراحتاً بیان کرده‌اند.

شیخ (ره) نیز اطمینان ندارد به همین خاطر می‌فرماید: «الظاهر». و آن را ملحق به قمار می‌کند. در جای دیگری مرحوم شیخ می‌فرماید: «لا أظن أن الحكم بحرمة الفعل مضافاً إلى الفساد محل إشكال بل و لا محل خلاف»؛ (کتاب المکاسب، الشيخ مرتضى الأنصاري، ج ۴، ص ۱۱۳). به نظر من این بحث محل اشکال نیست، اختلافی نیست و فساد آن مسلم است. محقق خویی (ره) می‌فرماید: «أن الرهن على اللعب بغير الآلات المعدة للقمار حرام وضعاً» (مصباح الفقاهة، الخوئي، السيد أبو القاسم، ج ۱، ص ۵۸۰). «همانا رهن بر بازی به غیر آلات معدّه للقمار حکم وضعی آن اشکال دارد و حرام است».

آیت‌الله مکارم می‌فرماید: «لا كلام في الحرمة الوضعية فيها» (انوار الفقاهة (کتاب التجارة)، مکارم الشیرازی، الشيخ ناصر، ج ۱، ص ۳۰۱). (در حرمت وضعی هیچ بحثی نیست.

ج-۴-۱-۳) بازی با آلات قمار بدون رهان

آیا بر بازی با آلات قمار بدون رهان، قمار صدق می‌کند یا نه؟ اگر بگوئیم که اللعب بالآلات المتعارفة مع الرهان موضوع مقوم قمار است پس اگر لعب به غیر آلات صورت گیرد، قمار نیست چون هر دو قید (یعنی لعب به آلات قمار و رهان) باید موجود باشد تا قمار صدق کند. آیا مقوم قمار این دو قید هست یا اینکه قمار فقط با لعب به آلات قمار حاصل می‌شود، رهان در میان باشد یا نباشد؟

برای روشن شدن این بحث در ابتدا به لغت مراجعه می‌کنیم؛ همانطور که گفتیم در کتب لغت دو قید برای قمار ذکر کرده‌اند قید اول بازی با آلات مخصوص قمار است و قید دوم رهان و گرو

گذاشتن؛ این یعنی اگر یکی از این دو قید وجود نداشته باشد، قمار صدق نمی‌کند. در آیات قرآن آمده است که (إِنَّمَا الْخَمْرُ وَ الْمَيْسِرُ وَ الْأَنْصَابُ وَ الْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ) (سوره مائده، آیه ۹۰) است

المیسر را به قمار معنا کرده‌اند و معنای قمار هم، اللعب بالآلات مع الرهان است. بحث تا اینجا مشخص است لکن مباحثی در مورد روایات است که آیا روایات ما دلالت بر این دارند که لعب به آلات، قمار است، هرچند رهان در میان نباشد یا دلالت ندارند؟ در این رابطه روایتی را ذکر می‌شود:

و منها (محمّد بن علی بن الحسین بن بابویه : إمامي ثقة) فِي الْخِصَالِ (الخصال ۱ : ۲۶، ح ۹۲) عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى (العتّار : مختلف فيه و هو إمامي ثقة ظاهراً) عَنْ أَبِيهِ (محمّد بن يحيى العطار : إمامي ثقة) عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ (الآدمي : مختلف فيه و هو إمامي ثقة على الأقوى) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عُقْبَةَ (مهمّل) عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ ابْنِ أُخْتِ أَبِي مَالِكٍ (الحسن بن محمد الحضرمي : إمامي ثقة) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ (عبد الله بن سنان مولى بني هاشم : إمامي ثقة) عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ الْمُخْتَارِ (الأنصاري : مهمّل) قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) (في المصدر : سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عليه السلام)) عَنْ اللَّعِبِ بِالْشُّطْرَنْجِ فَقَالَ: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَمَشْغُولٌ (أي: غير خالی الوقت)» عَنْ اللَّعِبِ (وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ۱۷، ص ۳۲۱، أبواب ما يكتسب به، باب ۱۰۲، ح ۱۱، ط آل البيت.. (هذه الرواية مسندة و ضعيفة؛ لوجود محمد بن جعفر بن عقبة و عبد الواحد بن المختار في سندها و هما مهملان).

این روایت دو راوی مهمل دارد که شناخته شده و ثقة نیستند لذا روایت از نظر سند ضعیف است. در روایت آمده است که از امام صادق (ع) در مورد بازی با شطرنج سؤال می‌کنند، حضرت می‌فرماید: انسان مؤمن وقتش برای بازی خالی نیست؛ لمشغول یعنی غیر خالی الوقت؛ مؤمن وقت ندارد که مشغول بازی شطرنج شود.

از این روایت برداشت می‌شود که انسان مؤمن بازی نمی‌کند، موضوعیت را به رهان نداده مسأله پول نیست بلکه مسأله لعب است. مرحوم شیخ انصاری از این روایت این‌گونه برداشت کرده‌اند که معیار حرمت قمار، لعب است نه رهان؛ یعنی مشکل اصلی قمار، بازی با آلت قمار است. لکن تذکر داده‌اند که این روایت ضعیف است و نمی‌تواند مورد استدلال واقع شود ولی می‌تواند به عنوان مؤید این مطلب ذکر شود که آنچه مهم است و موضوعیت دارد مسأله لعب به آلات است.

ولی این روایت به هیچ عنوان نمی‌تواند به عنوان دلیل این مدعا باشد اولاً سند این روایت ضعیف است؛ در بررسی سند روایت دو راوی مهممل وجود داشت که بررسی شد لذا از این جهت روایت ضعیف است و قابل استناد نیست. ثانیاً هیچ عالمی به اطلاق این روایت فتوا نداده که از لعب نهی شود؛ یعنی اگر کسی با تسبیح بازی کند مورد نهی واقع نمی‌شود یا اینکه لعب با ریش و انواع بازی‌هایی که وجود دارد. پس مطلق لعب نمی‌تواند حرام باشد پس معنایش این است که لعب به شطرنج در این روایت مقصود است که در این صورت الف و لام اللعب به شطرنج می‌خورد یعنی مؤمن با شطرنج بازی نمی‌کند. در این صورت روایت محدود شده و لعب به شطرنج انصراف دارد به لعب به شطرنج با همراهی چرا که متعارف در آن زمان بازی با شطرنج به همراه رهان بوده است.

ثالثاً ظهور این روایت در کراهت است نه حرمت. مرحوم آیت الله العظمی خویی می‌فرماید ظهور این روایت در کراهت است. إِنَّ الْمُؤْمِنَ یعنی اگر ایمان انسان قوی باشد این کار را نمی‌کند این مراتبی از ایمان است که اگر ایمان انسان قوی باشد، سراغ این بازی‌ها نمی‌رود.

ایشان می‌فرماید: «إِنَّ الرِّوَايَةَ غَرِيبَةً عَمَّا نَحْنُ فِيهِ؛ فَإِنَّ الظَّاهِرَ مِنْهَا أَخَذَ عَنَّا الْمُؤْمِنَ مَوْضُوعاً لِلْاجْتِنَابِ عَنِ اللَّعْبِ الْمَطْلُوقِ، وَبِمَا أَنَّهُ لَا دَلِيلَ عَلَى حُرْمَتِهِ عَلَى وَجْهِ الْإِطْلَاقِ حَتَّى اللَّعْبِ بِالْيَدِ وَالْأَصْبَاعِ وَاللِّحْيَةِ وَالسَّبَّحَةِ وَنَحْوِهَا، فَتَكُونُ الرِّوَايَةُ إِرْشَاداً إِلَى بَيَانِ شَأْنِ الْمُؤْمِنِ مِنْ أَنَّهُ لَا يَنَاسِبُهُ الْإِشْتَغَالُ بِالْأُمُورِ اللَّاعِغَةِ، فَإِنَّهَا غَيْرُ مُفِيدَةٍ لَهُ فِي دِينِهِ وَدُنْيَاهُ (مصباح الفقاهة، الخوئي، السيد أبوالقاسم، ج ۱، ص ۵۷۳).» لذا شأن مؤمن این است که این لعب را انجام ندهد.

در نتیجه فرمایش مرحوم خویی فرمایش درستی است همانطور که آیت الله سبحانی فرموده‌اند: «لسان الرواية التنزيه لا الحرمة (المواهب في تحرير احكام المكاسب، السبحاني، الشيخ جعفر، ج ۱، ص ۶۵۲)». از روایت حرمت استفاده نمی‌شود. ایشان هم به درستی بیان کرده‌اند. لذا مجموعاً از این روایت حرمت لعب با شطرنج به صورت مطلق و بدون مراهنه استفاده نمی‌شود؛ چون اولاً سند روایت ضعیف است و ثانیاً روایت ظهور در کراهت دارد و ثالثاً انصراف به لعب با شطرنج با مراهنه دارد. شاید الآن لعب به شطرنج با مراهنه همراه نباشد ولی در آن زمان غالب مردم، شطرنج را با رهان بازی می‌کردند، همانطور که در لغت هم تمام لغویین در قمار مسأله رهان را مطرح کرده‌اند.

ج- ۴- ۱- ۴) استفتائات:

۱- سوال: آیا انجام بازی‌هایی که حکم قمار را دارند (مانند پاسور) به وسیله کامپیوتر یا مانند آن در نت نیز حرام می‌باشد؟

جواب: بازی‌هایی که به دلیل قمار بین دو طرف حرام بوده اگر از طریق رایانه و به تنهایی باشد و برد و باختی در آن نباشد فی نفسه جایز است. (استفتاء آیت الله العظمی خامنه‌ای مدظله)

۲- سوال: آیا بازی با آلات قمار همراه با جایزه یا پول مانند فوتبال و غیره اشکال دارد؟

جواب: اگر در آن برد و باخت مالی باشد حرام است و اگر جایزه‌ای برای طرف برنده از شخص سومی غیر از طرفین بازی باشد اشکال ندارد. (استفتاء آیت الله العظمی سیستانی)

۳- سوال: قمار بین کفار توسط مسلمان چه حکمی دارد؟

جواب: اشکال دارد. (استفتاء آیت الله العظمی مکارم شیرازی)

نتیجه

۱) بیشتر لغت شناسان برد و باخت را در صدق مفهوم قمار شرط کرده‌اند و ادعای

حقیقت شرعیه یا متشرعه در مورد قمار نادرست است، زیرا بسیاری از فقها نیز

گروگذاری را در صدق این مفهوم شرط کرده‌اند.

- (۲) آلات قمار به معنی ابزار و وسائل قمار بازی است. به ابزاری مانند: پاسور و نرد که کاربرد آن‌ها در قمار بازی است، آلات قمار گفته می‌شود
- (۳) آلات قمار به معنی ابزار و وسائل قمار بازی است. به ابزاری مانند: پاسور و نرد که کاربرد آن‌ها در قمار بازی است، آلات قمار گفته می‌شود و از آن در باب تجارت سخن رفته است
- (۴) «مقامره» به معنای بازی با آلات قمار است.
- (۵) در صورت بازی با ابزار قمار به همراه شرط بندی، هم بازی حرام بوده و هم آنچه شرط شده است به دلیل اجماع و تواتر اخبار
- (۶) در قسم بازی با ابزار قمار بدون شرط بندی، بین فقها اختلاف نظر وجود دارد گروهی از فقها آن را مطلقاً حرام می‌دانند چه در شطرنج و نرد چه در غیر این دو از وسایل دیگر قمار

منابع

- ۱- بهجت، محمد تقی، استفتاءات، ج ۴، ص ۵۵۲، انتشارات دفتر حضرت آیه الله بهجت، قم، چاپ اول، ۱۴۲۸ق؛
- ۲- بهبهانی، محمد باقر بن محمد اکمل، رساله عملیه متاجر وحید بهبهانی (با تعلیقات میرزای شیرازی)، در یک جلد، حاج شیخ رضا تاجر تهرانی، تهران - ایران، اول، ۱۳۱۰ هـ ق
- ۳- تبریزی، جواد بن علی، صراط النجاة، ج ۹، ص ۲۴۰، دار الصدیقة الشهيدة، قم، چاپ اول، ۱۴۲۷ق؛
- ۴- تبریزی، جعفر سبحانی، المواهب فی تحریر أحكام المكاسب، در یک جلد، مؤسسه امام صادق علیه السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۲۴ هـ ق
- ۵- جهانگیر منصور قانون مجازات اسلامی: کلیات - حدود - قصاص - دیات - مصوب ۱/۲/۱۳۹۲ و تعزیرات و مجازات های بازدارنده مصوب ۱۳۷۵ و اصلاحات مصوب ۱/۲/۱۳۹۲ و ناشر: کتاب دیدآور زبان: فارسی، سال چاپ: ۱۳۹۷ نوبت چاپ: ۱۵۲
- ۶- جمعی از مؤلفان، مجله فقه اهل بیت علیهم السلام (فارسی)، ۵۶ جلد، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، هـ ق
- ۷- حسینی روحانی، سید صادق، فقه الصادق علیه السلام، ج ۱۴، ص ۳۹۷، دار الکتاب، مدرسه امام صادق علیه السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق؛ جزائری، عبد الله بن نور الدین، التحفة السنية فی شرح النخبة المحسنية، محقق و مصحح: ریحان مدرس، سید علیرضا، ص ۵۵، محقق کتاب، تهران، چاپ اول، بی تا.

۸- الحر العاملي محمد بن الحسن ؛ تفصيل وسائل الشيعة الي تحصيل مسائل الشريعة /

تحقيق: محمدرضا الحسيني الجلاي؛ مشخصات نشر: قم: موسسه آل البيت عليهم

السلام لاحياء التراث هسانش ج.عربي. ۳۰:يرهاظ تاخصشم؛ = ۱۳، ۱۴ق.-

موسسه آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث(قم:هدوزفا

۹- حجتی، سيدمهدی، قانون مجازات اسلامي در نظم حقوق كنونی، تهران، ميثاق

عدالت، ۱۳۸۴، ص ۱۳۵۶

۱۰- خويي، ابوالقاسم، -۱۲۷۸، منهاج الصالحين، نشر قم: مدينه العلم، ۱۴۱۰ ق. = -

۱۳۶۸ مندرجات ج ۱ العبادات . - ج ۲. المعاملات . -، فقه جعفري -- رساله

عمليه، موضوع فتواهاي شيعه قرن ۱۴

۱۱- خمینی، روح الله المكاسب المحرمة (امام)، موسسه تنظيم و نشر آثار امام خمینی

(س) دفتر قم؛ تعداد جلد: ۲، زبان: عربي، ناشر: مؤسسه تنظيم و نشر آثار الإمام

الخمینی (قدس سره) - تهران ايران؛ سال نشر: ۱۳۹۲ هجري شمسی ۱۴۳۴ هجري

قمری

۱۲- خامنه اي، علي، ۱۳۱۸ -رساله اجوبة الاستفتائات مطابق با فتاواي حضرت آيه الله

العظمي آقاي حاج سيد علي حسيني خامنه اي دام ظلّه العالی، نشر: تهران: شرکت

چاپ و نشر بين الملل ۱۳۸۸. مشخصات ظاهري ۵۲۸ ص.، چاپ پنجاه و پنجم:

پاییز ۱۳۸۸.

بررسی حکم فقهی آلات قمار/ ۲۱۷

۱۳- خامنه‌ای سیدعلی رساله‌ی آموزشی احکام معاملات (مطابق با فتاوی مرجع عالی قدر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ناشر: فقه روز وابسته به انتشارات انقلاب اسلامی زبان: فارسی، چاپ: ۱۳۹۴ نوبت چاپ: ۵

۱۴- دزفولی، مرتضی بن محمد امین انصاری، المكاسب المحرمة و البيع و الخيارات، ج ۱، ص ۳۷۲؛

۱۵- دزفولی، مرتضی بن محمد امین انصاری، کتاب المكاسب (للسیخ الأنصاري، ط - الحديثة)، ۶ جلد، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، قم - ایران، اول، ۱۴۱۵ هـ ق

۱۶- دروس تمهیدیه فی الفقه الاستدلالی علی المذهب الجعفری: العبادات (جلد ۱)؛ باقر ایروانی؛ فقه زبان: عربی، سال چاپ: ۱۳۹۸ نوبت چاپ: ۲

۱۷- شهید ثانی، زین الدین بن علی، الروضة البهية فی شرح اللمعة الدمشقية، با حاشیه: کلاتر، سید محمد، ج ۳، ص ۲۱۶، کتابفروشی داوری، قم، چاپ اول، ۱۴۱۰ ق؛

۱۸- شیخ حرّ عاملی، محمد بن حسن، هداية الأمة إلى أحكام الأئمة (منتخب المسائل)، ج ۶، ص ۶۰ و ۶۱، مجمع البحوث الإسلامية، مشهد، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.

۱۹- الشیخ حسین النوری الطبرسي، مستدرک الوسائل، قم، الناشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم، المطبعة: سعيد، نسخة مقروءة علی النسخة المطبوعة

۲۰- شهیدی تبریزی، میر فتح؛ هداية الطالب الى اسرار المكاسب (شهیدی- قدیم)،

تاریخ وفات پدیدآور: ۱۳۷۲ هـ. ق، انصاری، مرتضی بن محمد امین - تاریخ وفات:

- ۱۲۸۱ ه. ق، موضوع: فقه، زبان: عربی، تعداد جلد: ۳، ناشر: دار الکتاب، مکان چاپ: قم - ایران، نوبت چاپ: ۱، تعداد صفحات: ۱۴۹
- ۲۱- شیخ انصاری، المکاسب المحرمة و البیع و الخيارات، ج ۱، ص ۳۷۱، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، قم، چاپ اول، ۱۴۱۵ ق.
- ۲۲- صدر، سید محمد باقر، ماوراء الفقه، محقق و مصحح: دجیلی، جعفر هادی، ج ۳، ص ۱۷۱، دار الاضواء للطباعة و النشر و التوزيع، بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۰ ق.
- ۲۳- طباطبائی سید محمد حسین المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، زبان: عربی. سال چاپ: ۱۳۸۳ نوبت چاپ: ۹
- ۲۴- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق: حسینی، سید احمد، ج ۳، ص ۴۶۳، کتابفروشی مرتضوی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ش؛
- ۲۵- قانون اصلاح مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تغزیرات و مجازات‌های بازدارنده)
- ۲۶- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق و مصحح: غفاری، علی اکبر، آخوندی، محمد، ج ۶، ص ۴۳۷، دارالکتب الإسلامية، تهران، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.
- ۲۷- ما وراء الفقه، صدر، محمد، تعداد جلد: ۱۰، عربی، دار الاضواء - بیروت لبنان، سال نشر: ۱۴۲۰ هجری قمری/۱۹۹۹ میلادی
- ۲۸- مکارم شیرازی، ناصر تفسیر نمونه، دار الکتب الإسلامية، تهران، ۱۳۷۴ شمسی، چاپ: اول، ج ۲، ص ۱۲۶.

- ۲۹- محقق کرکی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۴، مؤسسه آل البيت(ع)، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.
- ۳۰- محمد حسن بن باقر نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام (جلد ۳۲)، ناشر: اسلامیة، زبان: عربی. سال چاپ: ۱۳۹۲ نوبت چاپ: ۶
- ۳۱- مصباح الفقاهه، خوئی، ابوالقاسم، ۱۳۷۱ - ۱۲۷۸: قم: موسسه انصاریان، ۱۴۱۷ق. = ۱۹۹۶م = ۱۳۷۵.
- ۳۲- نهج البلاغه، ناشر: بنیاد نهج البلاغه - تهران ایران، سال نشر: ۱۳۵۹ هجری شمسی
- ۳۳- نراقی، مولی محمد مهدی بن ابی ذر، أنیس التجار (محشی)، در یک جلد، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۲۵ هـ ق
- ۳۴- ناصر مکارم شیرازی، ابوالقاسم علیان نژادی، استفتانات جدید مرجع عالیقدر حضرت آیة الله العظمی مکارم شیرازی دامت برکاته (جلد ۲)، ناشر: امام علی بن ابیطالب (ع) زبان: فارسی، سال چاپ: ۱۳۹۸ نوبت چاپ: ۹